

Chemia organiczna, część 3:
Związki aromatyczne, halogenki,
związki organiczne zawierające tlen

Pierścień aromatyczny

Pierścień aromatyczny tworzony jest przez kilka atomów, które mogą utworzyć wiązania z dwoma sąsiadującymi atomami. Muszą dodatkowo posiadać elektrony walencyjne do uwspólniania z pozostałymi atomami w ramach pierścienia. W pierścieniu te uwspólnione elektrony π są zdelokalizowane pomiędzy tworzące go atomy. Elektrony π tworzą w ten sposób wspólny dla atomów pierścienia układ wiązań zdelokalizowanych (oprócz wiązań sigma); Do utworzenia układu aromatycznego potrzebne jest nadmiarowe (ponad zwykłe wiązania) **$4n+2$** elektronów (czyli 6,10,14,...); W jednym pierścieniu jest to zwykle 6 elektronów, a większe ilości służą tworzeniu **wielopierścieniowych związków**.

2

Pierścień aromatyczny

Najprostszym przypadkiem pierścienia aromatycznego jest sześciocłonowy pierścień z samych węgli – **benzen**; atomy węgla w pierścieniu aromatycznym mogą utworzyć tylko jedno wiązanie (trzy elektrony walencyjne biorą udział w tworzeniu pierścienia aromatycznego); Strukturę wiązań można zapisać jako równoważną lub prostszą z „kółkiem”. Ta pierwsza przydaje się głównie w schematach mechanizmów reakcji.

3

Związki aromatyczne

Inne związki aromatyczne mogą być tworzone:

- przez większą liczbę pierścieni
 (pierścienie skondensowane, związki policykliczne):

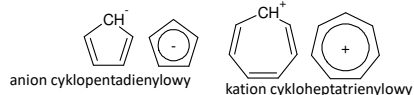
antracen   naftalen
- przez wprowadzenie heteroatomów, które mogą wnieść jeden (jak węgiel) lub dwa elektrony do puli zdelokalizowanych (związki heterocykliczne):

pirydyna   furan   tiofen   imidazol

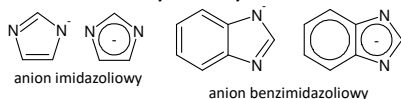
4

Związki aromatyczne

- lub przez nadmiar/niedomiar atomów przy zachowaniu reguły $4n+2$ elektrony, powodując utworzenie kationu/anionu (zwykle mało trwałego):

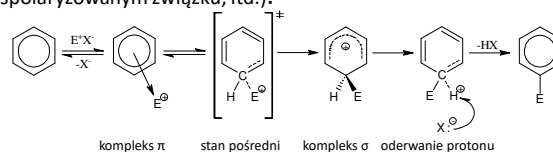
- albo zwykle bardziej trwałych anionów związków heterocyklicznych:

5

Substytucja elektrofilowa

Substytucja atomu wodoru w benzenie (lub innym związku aromatycznym) może zdarzyć się, gdy węgiel przy którym jest ten atom wodoru zostanie zaatakowany przez elektrofil (E), drobinę z niedoborem elektronów (kationy, grupy z silnym ładunkiem cząstkowym dodatnim w silnie spolaryzowanym związku, itd.).

6

Substytucja elektrofilowa

W substytucji elektrofilowej niezbędny jest katalizator. Katalizator z nukleofilem musi utworzyć drobinę, w której wiązania zostaną spolaryzowane na tyle mocno, że wydzieli się z niej elektrofil. Może to być np. żelazo (katalizator) i brom, tworzące cząsteczkę FeBr_3 . FeBr_3 oddziałując z cząsteczką Br_2 polaryzuje jej wiązanie, tworząc FeBr_4^- (nukleofil) i Br^+ (elektrofil). Katalizatorem może być też H_2SO_4 , którego dwie cząsteczki oddają po protonie (tworzą HSO_4^- - nukleofil) cząsteczce HNO_3 , która rozpada się na H_3O^+ i NO_2^+ (elektrofil).

7

Węglowodory aromatyczne - reakcje

- Uwodornienie do cykloalkanów: c1ccccc1 + 3H2 >>[Ni][150 bar, 200 C] C1CCCCC1
- Substytucje elektrofilowe:
  - Halogenowanie (w obecności kwasu Lewisa) (np. bromowanie): c1ccccc1 + Br2 >>[FeBr3] c1ccc(Br)cc1 bromobenzen
  - Nitrowanie (kwas azotowy stężony lub dymiący i kwas siarkowy): c1ccccc1 + HNO3 >>[H2SO4] c1ccc([N+](=O)[O-])cc1 nitrobenzen
  - Sulfonowanie (oleum – stężony roztwór SO_3 w kwasie siarkowym): c1ccccc1 + SO3 >>[H2SO4] c1ccc(S(=O)(=O)O)cc1 kwas benzenosulfonowy
  - Alkilogowanie/Acylowanie (chlorek alkilowy lub kwasowy i kwas Lewisa odrywający chlor): c1ccccc1 + ClCH2CH3 >>[AlCl3] c1ccc(CC)cc1 etylobenzen
  - c1ccccc1 + C(=O)CH3 >>[AlCl3] c1ccc(C(=O)C)cc1 acetofenon

8

Stabilność karbokationów

Alkilogowanie chlorkami kwasowymi nie daje możliwości dołączenia do benzenu łańcuchów prostych dłuższych niż dwuwęglowe. Wynika to z faktu, że w czasie reakcji powstaje karbokation. Znacznie stabilniejszy od pierwszorzędowego jest karbokation drugorzędowy (lub trzeciorzędowy). Np. w karbokationie $\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2^+$ dojdzie do przeniesienia atomu wodoru ze środkowego węgla na skrajny i utworzy się karbokation $\text{CH}_3\text{CH}^+\text{CH}_3$. W związku z tym reakcja substytucji z użyciem chlorku $\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{Cl}$ skończy się utworzeniem izopropanobenzenu.

9

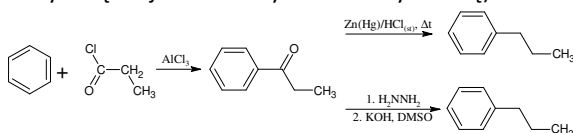
Stabilność karbokationów

Również z powodu wysokiej stabilności wysokorzędowych karbokationów i rodników wyjątkowo łatwo tworzą się produkty halogenowania (bromowanie, chlorowanie) **pozycji benzylovej** (mowa o reakcji rodnikowej z użyciem promieniowania UV, jak w przypadku alkinów). **Pozycja benzylovej** to pierwszy atom węgla łańcucha węglowego przyłączonego do benzenu.

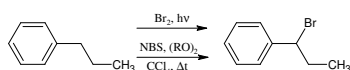
10

Węglowodory aromatyczne - reakcje

- Alkilogowanie łańcuchami dłuższymi niż dwuwęglowe (metoda różni się zależnie od tego, czy związek jest wrażliwy na kwas czy zasadę):

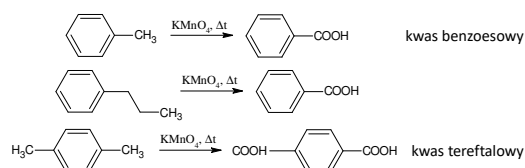
- Bromowanie łańcucha bocznego (identycznie przebiega chlorowanie) – tradycyjnie lub poprzez nadtenki:

11

Węglowodory aromatyczne - reakcje

- Utlenianie łańcucha bocznego (nie da się utlenić do grupy kwasowej/karboksylovej tylko łańcuchów rozgałęzionych tak, że w pozycji benzylovej jest czwartorzędowy węgiel):

12

Podstawniki elektronodonorowe i elektronoakceptorowe

Podstawniki w benzenie, poza alkilowymi, tworzą wiązania spolaryzowane w kierunku podstawnika. Wynika to z tego, że pierwiastki leżące w układzie okresowym na prawo od węgla chętniej przyjmują elektrony. Atomy tych pierwiastków „przeciągają” w swoją stronę elektrony z pierścienia aromatycznego, które jest dużym skupiskiem elektronów (wiązania aromatyczne między węglami i nadmiar elektronów – zdelokalizowanych). Węgiel w łańcuchu alkilowym natomiast odrobinę chętniej oddaje elektron niż atom węgla w pierścieniu aromatycznym.

13

Podstawniki elektronodonorowe i elektronoakceptorowe

- Tak więc wszystkie podstawniki zawierające atomy O, N, S, F, Cl, Br (bezpośrednio przy węglu aromatycznym lub nawet nieco dalej w swej strukturze), powodują „wyciąganie” elektronów z pierścienia (zmniejszanie gęstości elektronowej w pierścieniu). Jest to tak zwany **efekt indukcyjny ujemny**. Efekt ten wprowadzają grupy -OR, -OH, -C(O)OR, -C(O)H, -C(O)R, -C(O)H, -OC(O)R, -NR₂, -NO₂, -CN, -SO₃H, -X, -CX₃, itd. (R = -H, -CH₃, inny alkil, X = F, Cl, Br, I)
- **Efekt indukcyjny dodatni** mają tylko grupy alkilowe (proste i rozgałęzione).

14

Podstawniki elektronodonorowe i elektronoakceptorowe

Efekt mezomeryczny polega natomiast na zmianie gęstości elektronowej w pierścieniu aromatycznym poprzez oddziaływanie między elektronami p podstawnika i pierścienia i utworzenie wspólnych orbitali cząsteczkowych. Delokalizację elektronów w takim nowym układzie można określić za pomocą struktur **mezomerycznych**.

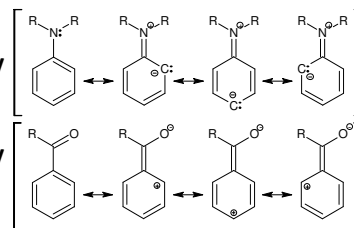
15

Podstawniki elektronodonorowe i elektronoakceptorowe

Jak widać, niektóre grupy, jak NH₂ (NR₂) oddają swoje elektrony do pierścienia (zwiększają gęstość elektronową w pierścieniu), a niektóre odbierają elektrony z pierścienia (zmniejszają gęstość elektronową w pierścieniu).

Efekt mezomeryczny dodatni

Efekt mezomeryczny ujemny

16

Podstawniki elektronodonorowe i elektronoakceptorowe

- Podstawniki, których sumaryczny efekt indukcyjny i mezomeryczny (mają one różną siłę, zależnie od podstawnika) powoduje zwiększenie gęstości elektronowej w pierścieniu nazywamy **elektronodonorowymi**.
- Podstawniki które w sumie powodują zmniejszenie gęstości elektronowej w pierścieniu nazywamy **elektronoakceptorowymi**.

17

Podstawniki elektronodonorowe i elektronoakceptorowe

- Podstawniki alkilowe nie mają efektu mezomerycznego i mają dodatni indukcyjny, więc są elektronodonorowe.
- Pozostałe podstawniki mają ujemny efekt indukcyjny, więc ich charakter wynika z efektu mezomerycznego:
  - ⁻NR₃, CCl₃, CF₃ nie mają efektu mezomerycznego, więc są elektronoakceptorowe;
  - F, Cl, Br, I mają efekt mezomeryczny dodatni, ale słabszy od indukcyjnego, więc są elektronoakceptorowe (choć bardzo słabo);
  - C(O)R, C(O)H, C(O)OR, C(O)OH, C(O)NH₂, NO₂, SO₃H, CN mają efekt mezomeryczny ujemny, więc są elektronoakceptorowe;
  - NH₂, NHR, NR₂, OH, OR, OC(O)R, NHC(O)R mają bardzo silny efekt mezomeryczny dodatni, więc są elektronodonorowe.

18

Regioselektywność substytucji elektrofilowej

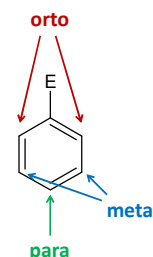
Podstawniki przyłączone do cząsteczki benzenu wpływają na jego gęstość elektronową. W związku z tym zależnie od podstawnika zmienia się reaktywność podstawionego benzenu z elektrofilami (aktywność podstawionego benzenu na substytucję elektrofilową w stosunku do aktywności niepodstawionego benzenu). Zmienia się również miejsce (atom węgla pierścienia benzenu), które jest preferowane przez nowe elektrofile (aktywacja jednego względem drugiego, zależnie od siły podstawnika stosunek, np. 10:85:5 (orto:meta:para) albo nawet 1:99:0 lub 49:2:49).

19

Regioselektywność substytucji elektrofilowej

I tak, elektronoakceptorowe podstawniki zmniejszają reaktywność pierścienia i znacząco zwiększają szansę na podstawienie pozycji meta (poza fluorowcami, które są słabymi elektronoakceptorami i kierują w pozycję orto i para).

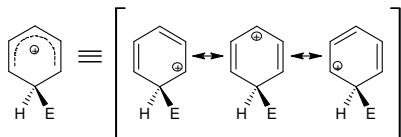
Elektronodonorowe podstawniki zwiększają reaktywność w stosunku do niepodstawionego benzenu i znacząco zwiększają szansę na podstawienie w pozycjach orto i para.

20

Regioselektywność substytucji elektrofilowej

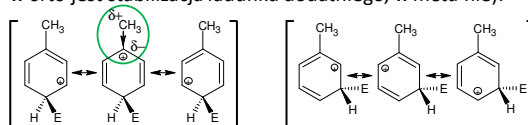
Kierowanie nowego podstawnika względem poprzedniego w konkretne miejsce/a wynika z rozkładu ładunku i stabilności struktur mezomerycznych w kompleksie σ (produkcie pośrednim substytucji elektrofilowej):

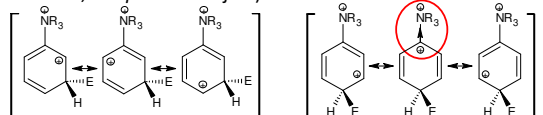
21

Regioselektywność substytucji elektrofilowej

- Efekt indukcyjny dodatni (I+) (w para – i analogicznie w orto jest stabilizacja ładunku dodatniego, w meta nie):

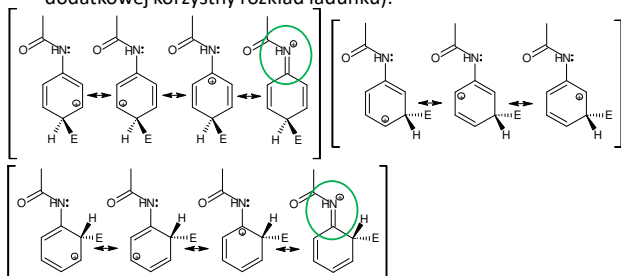
- Efekt indukcyjny ujemny (I-) i mezomeryczny ujemny (M-) (w meta nie ma niekorzystnego rozkładu ładunku, a w para i orto jest):

22

Regioselektywność substytucji elektrofilowej

- Efekt mezomeryczny dodatni (M+) (w kompleksach orto i para jest więcej struktur rezonansowych a w tej dodatkowej korzystny rozkład ładunku):

23

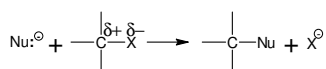
Fluorowcozwiązki

Halogenki węglowodorów (głównie alkanów) można bezpośrednio wykorzystywać jako medium chłodnicze (choć niektóre freony zostały wycofane z użycia). Oprócz tego są głównie wykorzystywane jako półprodukty do produkcji większości klas związków organicznych. Wynika to z dużej reaktywności halogenków alkilowych (zarówno I, II, jak i III-rzędowych), ze względu na spolaryzowanie wiązania węgiel-fluorowiec. Można je łatwo podstawiać (substytucja) jak i usuwać wraz z wodorem z sąsiedniego atomu węgla, dzięki czemu tworzy się wiązanie podwójne.

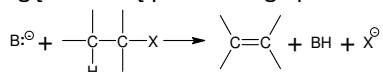
24

Substytucja vs eliminacja

- Substytucja halogenku zachodzi pod wpływem nukleofila – jest to tzw. **substytucja nukleofilowa**:

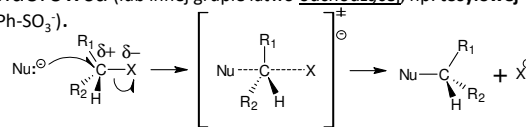
- Reakcja **eliminacji** zachodzi pod wpływem zasady (czyli zwykle tego samego nukleofila). Jak z tego wynika, w obecności nukleofila substrat może ulegać obu reakcjom (dwa różne produkty). Sztuką jest więc za pomocą odpowiednich warunków przechylać równowagę w stronę potrzebnego produktu.

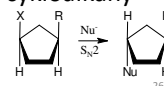
25

Substytucja nukleofilowa 2-cz.

Substytucja nukleofilowa dwucząsteczkowa (S_N2) zachodzi w wyniku ataku nukleofila na atom węgla przy fluorowcu (lub innej grupie łatwo odchodzącej, np. **tosylowej** – $p\text{-CH}_3\text{-Ph-SO}_3^-$).

Jak widać, ponieważ atak następuje z przeciwnej strony, po reakcji halogenki II-rzędowe zmieniają swoją konfigurację absolutną (III-rzędowe niemal nie ulegają reakcji S_N2 ze względu na zawady steryczne). Podstawione cykloalkany fluorowane zmieniają po reakcji swoją izomerię (*cis* na *trans* i odwrotnie).

26

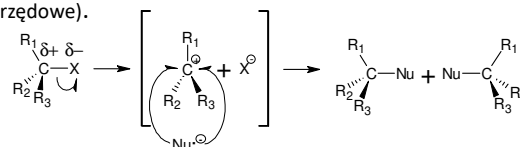
Substytucja nukleofilowa 2-cz.

- Reakcja S_N2 jest tym bardziej reaktywna im mniej rzędowy jest węgiel, przy którym znajduje się wymieniany fluorowiec (im wyżej rzędowy, tym trudniej się dostać nukleofilowi do węgla poprzez inne podstawniki).
- Im bardziej zasadowy jest nukleofil, tym bardziej jest on reaktywny.
- Im lepiej stabilizuje się grupa odchodząca (fluorowiec, tosylowa), tym chętniej odchodzi – jed jako większy (z większą ilością elektronów) będzie stabilniejszy od fluoru, więc chętniej odejdzie.
- Im bardziej polarny (solwujący nukleofil) rozpuszczalnik, tym lepiej zachodzi w nim reakcja (ważny jest także brak grup OH, aby nie tworzył wiązań wodorowych).

27

Substytucja nukleofilowa 1-cz.

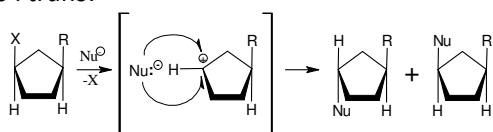
Substytucja nukleofilowa jednocząsteczkowa (S_N1) przebiega według zupełnie innego mechanizmu. Pierwszym etapem jest samorzutny (wynikający ze spolaryzowania wiązania) rozpad wiązania C-X. Aby tak się stało, powstający karbokation musi być bardzo stabilny. Reakcji tej ulegają więc przede wszystkim halogenki III-rzędowe (a także benzytowe, alilowe – posiadające wiązanie podwójne w sąsiedztwie i rzadko II-rzędowe).

28

Substytucja nukleofilowa 1-cz.

Jak widać, ponieważ mogą powstać dwa różne produkty substytucji (o przeciwnych konfiguracjach absolutnych), produkt powstaje w formie mieszaniny racemicznej (choć niekoniecznie o stosunku enancjomerów 1:1). W przypadku halogenków cyklicznych powstają oba izomery - *cis* i *trans*.

29

Substytucja nukleofilowa 1-cz.

Reakcja S_N1 biegnie tym szybciej im:

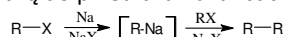
- bardziej trwały jest tworzący się tymczasowo karbokation (preferowane III-rzędowe, benzytowe)
- grupa odchodząca lepiej się stabilizuje jako anion: $\text{To}^- > \text{I}^- > \text{Br}^- > \text{Cl}^-$
- rozpuszczalnik lepiej stabilizuje powstały karbokation; słaba zasada (cząsteczka posiadająca wolne pary elektronowe), zwłaszcza mogąca utworzyć wiązania wodorowe z karbokationem, jest do tego celu najlepsza – np. woda, alkohole, itd. Rozpuszczalnik jednocześnie często pełni rolę nukleofilu w reakcjach S_N1 .

30

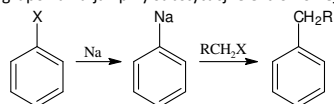
Związki metaloorganiczne

- Związki sodoorganiczne (nietrwałe, ale reaktywne; reagują ze związkami zawierającymi I, Br i Cl, ale nie F):

– Alkilosodowe tworzone na bieżąco na potrzeby reakcji służą do przedłużania łańcucha:

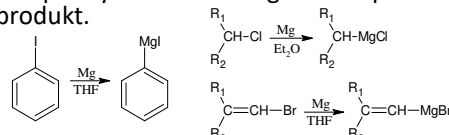
– Arylosodowe (trwalsze od alkilosodowych) służą do budowy pochodnych benzenu z długimi prostymi podstawnikami alkilowymi (bez przegrupowania jak przy substytucji elektrofilowej):

31

Związki metaloorganiczne

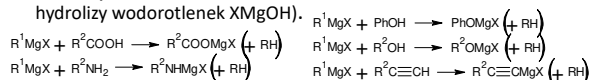
- Związki magnezoorganiczne (bardzo popularne w syntezie) dzięki spolaryzowaniu wiązania kowalencyjnego C-Mg mają cząstkowy ładunek ujemny na atomie węgla. Atom węgla ma więc właściwości nukleofilowe/zasadowe i dzięki temu może reagować nawet z bardzo słabymi kwasami. Synteza związków magnezoorganicznych (tzw. związków Grignarda) musi zachodzić w bezwodnych eterach, które przez swoje atomy tlenu tworzą kompleksy z atomem magnezu rozpuszczając produkt.

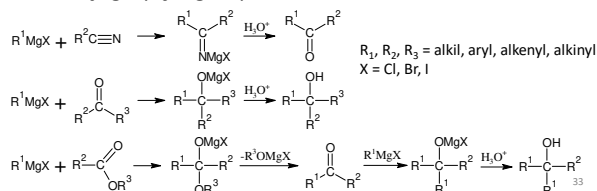
32

Związki metaloorganiczne

- Reaktywność związków Grignarda powoduje, że środowisko musi być bezwodne i nie może zawierać kwaśnych atomów wodoru (albo tworzy się w wyniku hydrolizy wodorotlenek XMgOH).

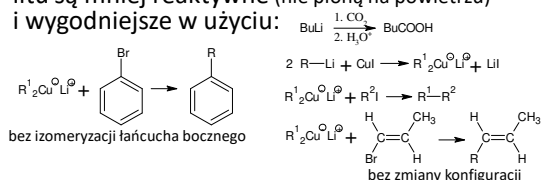
- Hydroliza przydaje się dopiero po reakcji, gdy chcemy usunąć grupę MgX z produktu.

33

Związki metaloorganiczne

- Związki litoorganiczne są bardzo reaktywne – najczęściej zapalają się na powietrzu lub w obecności wilgoci (podobnie jak związki glinoorganiczne). W praktyce używa się tylko roztworów eterowych butylolitu (oznaczany jako BuLi; rzadziej używa się *tert*-butylolitu, *t*-BuLi). BuLi może być używany do tych samych reakcji co związki Grignarda – reaguje z bromkami i jodkami alkilowymi. Dialkilomiedziany litu są mniej reaktywne (nie płoną na powietrzu) i wygodniejsze w użyciu:

34

Alkohole

- Związki z grupą hydroksylową -OH.
- Zależnie od rzędowości węgla przy grupie -OH rozróżniamy alkohole I, II i III-rzędowe.
- Alkohole nazywamy tak jak alkany, dodając końcówkę „-ol”: metanol, etanol, propanol, itd.
- Fenole** to alkohole z grupą OH przy pierścieniu aromatycznym. **Enole** to nietrwałe alkohole z grupą OH przy atomie węgla który ma wiązanie podwójne z innym węglem. **Diole** i **triole** to związki z odpowiednio dwoma i trzema grupami OH.
- Wiązanie C-O jest mocno spolaryzowane w stronę tlenu, podobnie jak wiązanie O-H. Alkohole są więc polarne i podobnie jak woda, tworzą wiązania wodorowe.

35

Alkohole

- Alkohole mogą dysocjować. Tworzy się wtedy jon H⁺ i jon alkoholanowy. O kwasowości alkoholu decyduje możliwość stabilizacji powstałego jonu – np. fenole są bardziej kwaśne od alkoholi alkilowych, gdyż są stabilniejsze (4 struktury mezoizomeryczne). Podstawniki elektronoakceptorowe zarówno przy pierścieniu jak i w alkilach zwiększają kwasowość (stabilizują ładunek ujemny). Podstawniki elektronodonorowe zmniejszają kwasowość. Fenolany powstają przez reakcję z wodorotlenkami litowców. Alkoholany powstają przez reakcję z wodorkami litowców, BuLi, NaNH₂ albo metalem (litem, sodem, itd.). Alkoholany to sole alkoholu (wodór z grupy -OH zamieniony np. na metal alkaliczny).

36

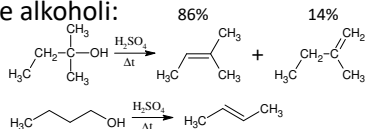
Alkohole

- Grupy OH nie da się praktycznie w normalnych warunkach podstawić inną grupą. Stąd główną metodą jest zamienienie jej na brom lub jod (ew. na grupę tosyłową) (I-rzędowe reagują poprzez mechanizm S_N2 , II i III-rzędowe S_N1):

$$ROH \xrightleftharpoons{HX} ROH_2^+ X^- \xrightarrow{S_N1/S_N2} RX + H_2O$$
 ew. + katalizator H_2SO_4

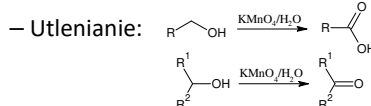
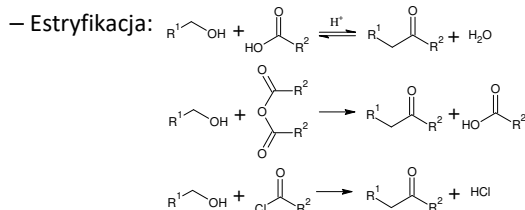
- Pozostałe reakcje alkoholi:

– Odwodnienie:

37

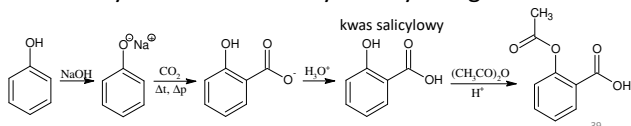
Alkohole

38

Fenole

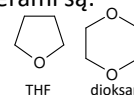
- Reagują według zasad pierścieni aromatycznych podstawionych podstawnikiem elektronodonorowym (aktywującym pierścień na podstawienia w pozycjach orto i para względem grupy OH).
- Fenolany są tak silnie elektronodonorowe, że aktywują pierścień na podstawienie nawet dwutlenkiem węgla, co prowadzi do utworzenia kwasu. Estryfikacja produktu prowadzi do uzyskania kwasu acetylosalicylowego.

39

Etery

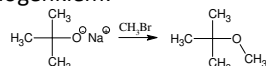
- Lotne, niskowrzące związki o budowie R^1-O-R^2 , gdzie R^1 nie musi być równe R^2 i może być zarówno grupą alkiłową lub aryłową.
- Mało reaktywne, dobrze rozpuszczają większość związków organicznych i metaloorganicznych (zwłaszcza dla tych ostatnich są ważnymi rozpuszczalnikami). Doskonale do ekstrakcji, prosto się ich pozbyć (odpędzić) i łatwe do oczyszczenia (np. z wody). Oprócz najpopularniejszego eteru dietylowego ($\text{CH}_3\text{CH}_2\text{OCH}_2\text{CH}_3$), ważnymi w przemyśle eterami są: DME ($\text{CH}_3\text{OCH}_2\text{CH}_2\text{OCH}_3$), THF i dioksan.
- Otrzymuje się najprościej przez odwodnienie alkoholi lub reakcją alkoholów i halogenków alkiłowych.

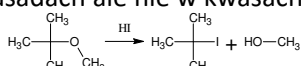
40

Etery

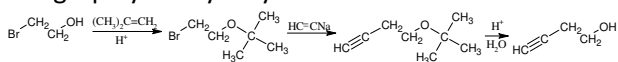
- Odwodnienie alkoholi: $2 \text{H}_3\text{C}-\text{CH}_2-\text{OH} \xrightarrow[\Delta]{\text{H}_2\text{SO}_4} \text{H}_3\text{C}-\text{CH}_2-\text{O}-\text{CH}_2-\text{CH}_3$
- Reakcja alkoholów z halogenkami:

- Etery są trwałe w zasadach ale nie w kwasach (zwłaszcza mineralnych):

- Eteryfikacja może służyć do „zabezpieczenia” grup hydroksylowych:

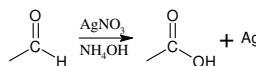

41

Aldehydy i ketony

- Posiadają grupę karbonylową $>\text{C}=\text{O}$.
 $\begin{array}{c} R^1 \\ | \\ C=O \\ | \\ R^2 \end{array}$
 Wiązanie $\text{C}\rightarrow\text{O}$ jest spolaryzowane w stronę węgla mocniej niż $\text{C}-\text{O}-\text{H}$. Węgiel jest więc mocno podatny na ataki nukleofili. Aldehydy to ketony terminalne (jeden wodór przy węglu). Grupę karbonylową w aldehydach zapisujemy skrótowo jako $-\text{CHO}$, a w ketonach $-\text{C}(\text{O})-$ lub $-\text{CO}-$.
- Aldehydy można odróżnić od ketonów tzw. próbą Tollensa (odczynnik Tollensa to $\text{AgNO}_3/\text{NH}_4\text{OH}$):

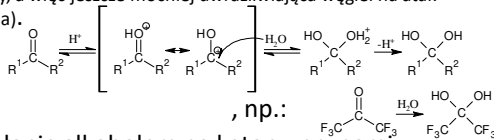
Na ściankach naczynia tworzy się lustro szklane, co można wykorzystać przy tworzeniu ozdób (srebrzenie szkła).

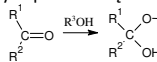
42

Aldehydy i ketony

- Nukleofilem, na który podatny jest atom węgla w grupie karbonylowej, może być woda. Tworzy się wtedy diol, ale tylko w przypadku formaldehydu (HCHO) albo gdy przy węglu znajduje się grupa elektronoakceptorowa, np. CF_3 , CCl_3 (wyciągająca elektrony, a więc jeszcze mocniej uwrażliwiająca węgiel na atak nukleofila).

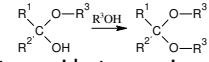
- Podziałanie alkoholem na keton z grupami elektronoakceptorowymi da hemiacetal (w przypadku grup elektronodonorowych produkt będzie nietrwały):

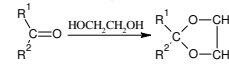
43

Aldehydy i ketony

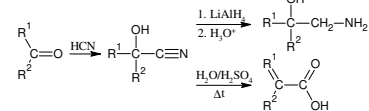
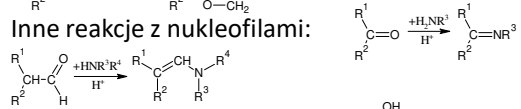
- Dodawanie alkoholu do hemiacetalu powoduje utworzenie acetalu

jednak poza najprostszymi ketonami, reakcja zachodzi tylko z diolami, np. glikolem:

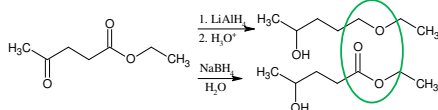
- Inne reakcje z nukleofilami:

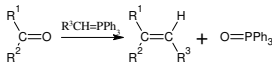
44

Aldehydy i ketony

- Redukcja i redukcja selektywna grupy karbonylowej (grupa estrowa nie redukuje się przy NaBH_4 , LiAlH_4 redukuje do alkoholu wszystko, łącznie z kwasami, estrami, nityrami, amidami, itd.):

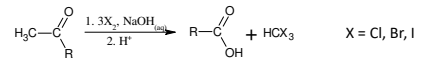
- Reakcje z fosfinami (np. tryfenylofosfiną):

45

Aldehydy i ketony

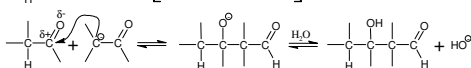
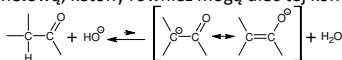
- Forma enolowa to wciąż obecna forma każdego ketonu, ale w małej ilości. Ta mała ilość wystarcza jednak do zajścia reakcji z węglem α (sąsiednim do karbonylowego). Ma on bowiem właściwości nukleofilowe, a więc może np. zajść jego halogenowanie (zarówno w warunkach kwaśnych jak i zasadowych). Najważniejszy przemysłowo przypadek to reakcja haloformowa (zamienia ketony w kwasy i haloformy, np. chloroform, bromoform, jodoform):

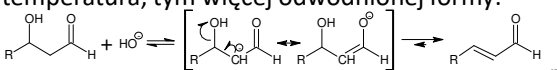
46

Aldehydy i ketony

- Forma enolowa pozwala również na zajście kondensacji aldolowej (do **aldolu** = aldehyd z grupą alkoholową; ketony również mogą ulec tej kondensacji):

- Odwodnienie aldolu, oprócz warunków kwasowych (jak alkohole) może zajść także w zasadowych, a więc w warunkach kondensacji aldolowej (i zawsze nieco się odwadnia w jej warunkach). Im wyższa temperatura, tym więcej odwodnionej formy:

47